

ODSEK ZA ZGODOVINO pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu

Odsek za zgodovino pri NŠK deluje na treh področjih:

- 1. Odsek kot arhiv,**
- 2. Odsek kot muzej,**
- 3. Odsek kot raziskovalna enota.**

ARHIV

Od svojega nastanka dalje v letu 1951 Odsek zbira in hrani gradivo, ki se nanaša na življenje in delo Slovencev v Trstu in na Tržaškem. Manj gradiva je o Slovencih v Gorici in na Goriškem, v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini.

Arhivsko gradivo (pregled)

1. Biografski arhiv: V arhivu so zbrani podatki o 5700 osebah. Gradivo je v kuvertah (biografska pola, foto, članki, podatki). Večina podatkov je o Slovencih v Italiji. Abecedni seznam oseb je postavljen v računalniški obliki, gradivo pa je v predalčnikih.

2. Fototeka:

Fototeka Odseka je sestavljena iz dveh delov:

2.1. Fototeka pozitivov (okrog 90.000 fotografij) obsega 20. stoletje. Fotografije so porazdeljene po zgodovinskih obdobjih: HA (avstroogrška), HI (obdobje med dvema svetovnima vojnama), H NOB (obdobje 1941-45), H ZVU (obdobje 1945-54), HS (od leta 1955 dalje). V sklopu posameznega obdobja so fotografije porazdeljene po temah: šolstvo, politika, kulturna in športna društva, organizacije in ustanove, kraji, manifestacije, etnografija itd. Dodati je treba tudi fototeko diapozitivov, ki zajema okrog 5000 posnetkov. Odseku sta diapozitive prepustila novinar in urednik Lojze Abram (fond revije Galeb) in fotoreporter Mario Maganja.

2.2. Fototeka Primorskega dnevnika zajema dobo 1945-1983 in obsega okrog 250.000 negativov. Večji del fotografij je posnel fotoreporter Mario Maganja. Fotografije so shranjene v posebnih železnih omarah.

3. Kartoteka poitalijančenih priimkov v tedanji Tržaški pokrajini za časa fašističnega režima: Kartoteka je sestavljena iz fotokopij uradnih dekretov, s katerimi spremenili priimke in imena Slovincem, Hrvatom in drugim osebam. Kartoteka je urejena po abecedi.

4. Arhiv zasebne slovenske šole CMD pri Sv. Jakobu v Trstu (1888-1930).

5. Šolski arhiv: Gradivo se nanaša na slovenske osnovne šole na Tržaškem (1873-1954), na primorske učitelje, na Gentilejevo reformo. Zbirka šolskih učbenikov. Ob tem so še delni arhivi podpornih in mladinskih društev (Dijaška matica, Društvo slovenskih srednješolcev, Akademsko društvo Jadran ipd.)

6. Arhiv Albin Bubnič: Večji del arhiva obsega gradivo, ki ga je novinar in raziskovalec Albin Bubnič zbral o taborišču Rižarna v Trstu (1943-1945). Drugi, manjši del, pa obsega gradivo, ki se je nabralo ob procesu leta 1976 v Trstu. Odsek je prevzel arhiv po Bubničevi smrti leta 1978, prej je to bilo v delovni sobi na Primorskem dnevniku.

7. Zapuščine: Gre za gradivo, ki so ga znane osebnosti Slovencev v Italiji zbrale v svojem življenju in aktivnem delovanju. Raznovrstno gradivo smo zbrali v celoti v enoten fond. Imena nekaterih zapuščin: Jože Dekleva, Roman Pahor, Just Pertot, Angelo Kukanja, Stanislav Renko, Franc Škerlj, Vladimir Turina, župnik Križman, Milan Bolčič, Andrej Budal, Ivan Šavli, Bortolo Petronio, Armid Ukmar, Anton Mirko Kapelj, Zorko Jelinčič, Karel Šiškovič, Ubald Vrabec, Valerija Kocijančič, Eugenio Laurenti, Drago Godina, Jože Kosovel, Robert Hlavaty, Ivan Novak, Angel Turk, Peter Flander, družina Kolarič, Fran Venturini, Karlo Avguštinčič, Gojmir Demšar, Anton Kacin idr.

8. Fond 1918-1941: Obsega raznovrstno gradivo iz dobe protifašizma: fotografije, dokumente, članke, spomine na fašistično nasilje, konfinacije, zapore, aretacije, procese. Največ gradiva obsegajo sklopi: Narodni dom v Trstu, Prvi tržaški proces in bazoviški junaki (več arhivskih fasciklov), Drugi tržaški proces (več a. f.).

9. Fond NOB 1941-45: Obsega 60 arhivskih fasciklov. Gradivo je sestavljeno iz originalnih dokumentov ter iz dokumentacije, ki se nanaša na omenjeno dobo. Celota je porazdeljena po temah in po krajih. Fond obsega tudi gradivo o Rižarni, fotografije padlih partizanov in aktivistov, popis in kartoteko spomenikov padlih v NOB, fototeko NOB, predmete.

10. Fond ZVU 1945-54: Gradivo obsega obdobje 1945-1954 na Tržaškem. Večji del fonda sestavljajo delni arhivi organizacij: Rdeči križ, ZDTV-UCEF, SIAU-UAIS, Sindikati, SPŽ, Pionirska organizacija ipd. Za isto obdobje hrani ustanova gradivo, ki se nanaša na Gorico: Demokratična fronta Slovencev (DFS), Podporno društvo za Goriško idr.

11. Fond Slovenci v Italiji (po letu 1945): Obsega več vrst gradiva. Omenili bi nekatere zaključene celote: NSZ-USI, Mladinska iniciativa, Mednarodna manjšinska konferenca v Trstu (1974). KASTA, Kmečka zveza, Patronat.

12. Fond izseljenstvo: Gradivo zaobjema problematiko izseljevanja Slovencev iz Trsta in ostalih področij, ki jih naseljujejo Slovenci v deželi FJK. Gradivo je raznovrstno, obsega pričevanja, spomine, pisma, fotografije, dokumente.

13. Fond gospodarstvo: Odsek hrani delne ali popolne arhive Jadranske banke v Trstu, Obrtniškega društva v Barkovljah, Konsumnega in gospodarskega društva v Križu, Pogrebnega društva na Vrdeli, Pogrebnega društva v Rojanu, Pogrebnega društva v Barkovljah, Hranilnice in posojilnice v Boljuncu. Preostali del gradiva zaobjema fotokopirano gradivo iz obdobja 1880-1940 in se nanaša na okrog 40 gospodarskih društev, denarnih zadrug, posojnic in hranilnic, bank, delniških družb v Trstu in na Tržaškem.

14. *Fond SPZ-SHPZ-ZSKD: Odsek hrani arhiv osrednje kulturne organizacije v Trstu in v deželi FJK, ki se je od leta 1945 dalje večkrat preimenovala. Arhiv obsega okrog 50 fasciklov.*

15. *Fond toponomastika in mikrotoponomastika: Kartoteka, sezname, popisi, zapiski, dokumenti, zemljevidi, delovni zemljevidi, ki zaobjemajo gradivo, ki je bilo zbrano na treh večjih projektih s terenskim delom in popisom ledinskih in mikrotoponomastičnih imen na Tržaškem in Goriškem. Realizacija treh zemljevidov 1952, 1978, 1999.*

16. *Fond stare zgodovine in arheološke topografije: Gradivo se zbira od časa Zorka Jelinčiča do obstoječe skupine, ki zbira gradivo za arheološke topografije in prikaze jam, gradišč, rimske dobe in kasnejše poselitve.*

17. *Kartoteka organizacij, društev, ustanov Slovencev v deželi FJK: Gradivo je sestavljeno iz člankov, ki opisujejo delovanje društev, ustanov v treh pokrajinah (Trst, Gorica, Videm). Gradivo se zbira od leta 1970 dalje. Zbrano gradivo je porazdeljeno po posameznih društvih in posameznih krajih.*

18. *Kartoteka slovenskih društev, ustanov, organizacij v Trstu za obdobje od leta 1848 do leta 1940.*

19. *Fond o volitvah v Trstu (1949-2000) obsega 36 fasciklov.*

20. *Fond zemljevidi: Zbirka nekaj desetih zemljevidov, ki se nanašajo na državne, etnične meje med Slovenci, Italijani in Germani na stičnem ozemlju dežele Furlanije Julijske krajine.*

21. *Fond Spomenice: Zbirka spomenic, ki so jih od leta 1945 dalje sprejele razne politične, narodne, kulturne in gospodarske organizacije Slovencev v Italiji.*

22. *Fond Delavsko gibanje: Gradivo, ki je nastalo ob raznih raziskavah in razstavah, obsega več fasciklov.*

23. *Fond Mladinski raziskovalni tabori: Obsega gradivo, ki se je nabralo na mladinskih raziskovalnih taborih v obdobju 1981-1998 med Slovenci v deželi Furlaniji Julijski krajini.*

MUZEJSKA ZBIRKA

Od samega nastanka v letu 1951 odsek zbira in hrani predmete in ostalo gradivo, ki zadeva preteklost in sedanost Slovencev v Italiji. Večji del gradiva se nanaša na Slovence na Tržaškem, manj na Slovence v ostalih pokrajinah. Celotno gradivo je dobra osnova za zametek Muzeja Slovencev v Italiji.

1. Etnološki predmeti:

1.1. Kraške skrinje (3), stare 150-180 let.

- 1.2. *Originalne noše, stare okrog 100 in več let. Komplet tržaških narodnih ženskih noš (madrjerska in škedenjska) iz Trsta in okolice. Deli moške noše. Posamezni originalni deli noš, rute, nogavice, posteljina, prti idr. Ženska narodna noša iz Sovodenj ob Soči.*
- 1.3. *Zbirka diatoničnih (ljudskih) harmonik (12) in drugih glasbil.*
- 1.4. *Kuhinjska posoda, kuhinjske potrebščine.*
- 1.5. *Orodje: Kamnoseško (iz Nabrežine), kovaško (iz Križa), vinogradniško (iz Piščancev), poljsko (iz Ricmanj), krušarsko (iz Škednja) idr.*
- 1.6. *Bogata zbirka svetil in svetilk.*
- 1.7. *Železa, likalniki, palice, dežniki, trpelj, kolovrat, omela, idr.*
- 1.8. *Originalne slike (6) z istrsko etnološko vsebino.*

2. Šolski predmeti:

- 2.1. *Zvezki, knjige, redovalnice, zapisniki šol družbe sv. Cirila in Metoda (CMD) pri Sv. Jakobu in na Akvedotu v Trstu (1890-1930).*
- 2.2. *Šolski klopci (iz šole v Boljuncu), seštevanka (Trst), idr.*
- 2.3. *Zvezki, učbeniki, knjige, spričevala iz partizanskih šol (1944-1945).*

3. Prapor delavskega podpornega društva iz Trsta(konec 19. stoletja).

4. Originali iz dobe protifašizma:

- 4.1. *Fašistično bodalo, okovana palica, uniforma državnega uradnika.*
- 4.2. *Tigrovska lobanja (iz gipsa), pri kateri so polagali prisego.*
- 4.3. *Ilegalni lističi, letaki, časopisi.*

5. Predmeti iz dobe NOB:

- 5.1. *Ciklostilni in tipkarski stroji iz ilegalnih partizanskih tehnik in tiskarn.*
- 5.2. *Slovenske trobojnice iz spomladi 1945 (Škedenj, Padriče, Trebče).*
- 5.3. *Tisk iz ilegalnih partizanskih tiskarn in tehnik: knjižice, brošure, pesmarice, časopisi, letaki, lepaki, idr. (več arhivskih fasciklov).*
- 5.4. *Osebni predmeti iz taborišč in ilegalnega boja.*

6. Zbirka starega denarja (kovanci in bankovci).

7. Posamezni pomembni predmeti:

- 7.1. *Sveto leseno znamenje iz 18. stoletja (Križ pri Trstu).*
- 7.2. *Smučke Pinka Tomažiča.*
- 7.3. *Kipa Pinka Tomažiča in Josipa Jurčiča, sliki Ivana Cankarja in Franeta Cegnarja, slike akvarelista Dimitrija Kodriča (izseljenec iz Avstralije).*
- 7.4. *Kamniti deli bazoviškega spomenika (ostanki fašističnih skrunitev).*
- 7.5. *Polomljena plošča Dorčeta Sardoča (iz Trsta), polomljena plošča iz Križa.*

RAZISKOVALNA ENOTA

Raziskovalci in sodelavci Odseka plodno delujejo kot aktivna raziskovalna enota na različnih področjih. Stalni in zunanji sodelavci delujejo na naslednjih raziskovalnih področjih:

- 1.1. *Stara zgodovina in arheološka topografija. V sklopu Odseka deluje od leta 1983 dalje posebna komisija (skupina) zunanjih sodelavcev, ki proučuje staro zgodovino in arheološko topografijo na Tržaškem. Izdali so več publikacij in vrsto znanstvenih razprav, študij in člankov.*
- 1.2. *Ledinska imena in mikrotoponomastika. To področje je prisotno v delovanju že od samega začetka. Sodelavci te skupine so izdelali več zemljevidov: Trst in okolica (1952), Tržaško ozemlje (1978), Goriško ozemlje (1999).*
- 1.3. *Etnologija. Etnološka veda je prisotna v delovanju že od samega začetka. Etnološka skupina se je izkazala v raziskovalnem delu, pri postavljanju razstav, pri pisanju katalogov, vodnikov po naših muzejskih zbirkah v deželi FJK, pri prenašanju naše bogate etnološke dediščine v italijanski prostor.*
- 1.4. *Izseljevanje in socialna demografija v Trstu in v deželi FJK.*
- 1.5. *Slovensko denarništvo, gospodarstvo in združništvo v Trstu in okolici.*
- 1.6. *Protifašizem, narodnoosvobodilni boj.*
- 1.7. *Povojno obdobje.*
- 1.8. *Problematika ezulov, begunskih naselij, raznarodovalne politike na Tržaškem.*
- 1.9. *Sodelovanje Slovencev, Hrvatov in ostalih Slovanov v Trstu od leta 1848 dalje.*
- 1.10. *Delavsko gibanje.*
- 1.11. *Raziskovalno delo je privedlo do cele vrste publikacij, znanstvenih in strokovnih člankov, razprav, študij, referatov.*

RAZSTAVNA DEJAVNOST

Ustanova je bila od samega nastanka zelo aktivna na razstavnem področju. Težko bi bilo zaobjeti celotno problematiko skoraj šestdesetletnega obdobja, zato se omejimo na zadnjih trideset let.

Razstave z zgodovinsko vsebino:

1. *London-Osimo (1977), Gregorčičeva dvorana.*
2. *Ob 40-letnici Osvobodilne fronte (1981), Kulturni dom v Trstu.*
3. *Ob 100-letnici Tržaškega Sokola (1982), Kulturni dom v Trstu.*
4. *Ob 40-letnici Partizanskega dnevnika (1983), Kulturni dom v Trstu.*
5. *Keltski novci (1985), Razstavna dvorana v palači Economo.*
6. *Ob 130-letnici ustanovitve prvega slovenskega športnega društva v Trstu (1869-1989), Kulturni dom v Trstu.*
7. *Iz zgodovine slovenskega športa v Italiji (1991), Ljubljana.*
8. *Od Partizanskega do Primorskega dnevnika (1993), Dom Danica na Vrhcu sv. Mihaela, Trst, Gorica.*
9. *Slovenska osnovna šola na Slovenskem (2000), Kulturni dom v Trstu.*
10. *Fotografska razstava: Od Timave do Milj (foto Maganja), (2001).*

11. *Fotografska razstava: Škof Bellomi in Slovenci (fot Maganja), (2002).*
12. *100-letnica Kulturnega društva F. Prešeren v Boljuncu (2004), Gledališče Prešeren v Boljuncu.*
13. *Mladinska društva v Julijski krajini 1918-1927 (2004), Bazovica, Trst, Kranj, Ljubljana, Maribor.*
14. *Zora Perello (2005), Bazovica, Trst, Gorica.*
15. *Ob 100-letnici rojstva Ferda Bidovca 1908-2008 (2008), Bazovica, Kranj, Maribor, Ljubljana.*
16. *Rižarna v Trstu (2010), razstava v prostorih evropskega parlamenta v Bruslju.*

Razstave z etnološko vsebino:

1. *Iz domače skrinje (1979), Kulturni dom v Trstu.*
2. *Domača obrt v Boljuncu (1980), Gledališče Prešeren v Boljuncu.*
3. *Narodna noša na Tržaškem (1982), Kraški muzej v Repnu.*
4. *Stara posteljnina in perilo (1983), Boljunec.*
5. *Glas harmonike (1984), Domjo.*
6. *Panjske končnice na Koroškem (1985), Trst, Gorica.*
7. *Človek in trta (1987), Kraški muzej v Repnu.*
8. *Človek in les (1988), Kraški muzej v Repnu.*
9. *Stare poroke (1989), Kraška hiša v Repnu.*
10. *Neminljivi čar preteklosti (1990), Trst.*
11. *Ta trava je šacana (1991), Kraški muzej v Repnu.*
12. *Razstava ob 80-letnici fotografa M. Maganje (1996).*
13. *Akvareli Saše Šantla (1998), Ljubljana, Gorica.*
14. *Razstava glasbil (2000), Kulturni dom v Trstu in Gorici.*
15. *Obrazi življenja (2000), Ljubljana Trst.*
16. *Barve otroštva(2003), Trst, glavna pošta.*

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABORI V ITALIJI

Odsek za zgodovino je s sodelovanjem Slovenskega raziskovalnega inštituta in Društva slovenskih naravoslovcev in tehnikov Tone Penko priredil 18 mladinskih raziskovalnih taborov med Slovenci v Italiji in sicer:

- 1.) *Barkovlje 1981,*
- 2.) *Doberdob 1982,*
- 3.) *Benečija 1983,*
- 4.) *Breg 1984,*
- 5.) *Sovodnje ob Soči 1985,*
- 6.) *Kanalska dolina 1986,*
- 7.) *Devin 1987,*
- 8.) *Brda 1988,*
- 9.) *Rezija 1989,*
- 10.) *Repentabor 1990,*
- 11.) *Laško 1991,*

- 12.) *Bardo 1992,*
- 13.) *Sovodnje ob Soči 1993,*
- 14.) *Rezija 1994,*
- 15.) *Zgonik 1995,*
- 16.) *Benečija 1996,*
- 17.) *Kanalska dolina 1997,*
- 18.) *Rezija 1998.*

Raziskovalni izsledki so bili objavljeni v 8 publikacijah: Doberdob 1982, Kanalska dolina 1986, Devin 1987, Brda 1988, Rezija 1989, Repentabor 1990, Laško 1991, Sovodnje 1985 in 1993.

SIMPOZIJI

Ob raznih obletnicah in prilikah je Odsek za zgodovino priredil tudi nekaj simpozijev, znanstvenih sestankov in srečanj, med njimi v zadnjem desetletju:

1. *Simpozij o Lavu Čermelju (1999), Narodni dom v Trstu.*
2. *Ob 100-letnici smrti Ivana Nabergoja 1901-2001 (2001), Narodni dom v Trstu.*
3. *Znanstveni sestanek o Josipu in Joži Vilfanu (2002), Narodni dom v Trstu.*
4. *Znanstveni sestanek o Narodnem domu ob 100-letnici dograditve doma (2004), Narodni dom v Trstu.*
5. *Znanstveni posvet v sodelovanju s Slovenskim planinskim društvom Trst o Henrikumu Tumi (2008), Narodni dom v Trstu.*
6. *Posvet o Ludvigu Karlu Moserju (2008), Dvorana Tessitori v Trstu.*

Milan Pahor